

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۱/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بازشناسی حقوق معلولین و افراد کم توان در قوانین و مقررات شهرسازی ایران

حجت فرزانه پور^۱، فرجاد فلاطون نژاد^۲، محمد علی کاظم زاده رائف^۳

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی معماری، مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، اهواز، ایران

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی معماری، مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، اهواز، ایران

۳- عضو هیأت علمی گروه آموزشی مهندسی معماری، مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، اهواز، ایران

نویسنده مسؤول: hfazanpoor۱۸@gmail.com

چکیده:

به عنایت به رشد فزاینده جمعیت شهرنشینی، یکی از مهم‌ترین چالش‌های فراروی همگان در ایجاد عدالت اجتماعی و اعتلای حقوق شهروندی، مسأله بهره‌مندی آنان از حقوق شهری است. در این میان، توجه به حقوق شهروندی آن دسته از افرادی که دچار نقص‌ها، محرومیت‌ها یا مشکلات خاص‌اند و به دلایل گوناگون به حمایت‌های مضاعف نیاز دارند، اهمیتی مضاعف دارد. پیش‌بینی وضعیت خاص این قشر از شهروندان در مقررات حقوق شهری بالاخص در اجرای ضوابط و مقررات شهرسازی باید با نظارت و کنترل سازمان‌های ذی‌ربط نظیر سازمان نظام مهندسی ساختمان و شهرداری‌ها انجام پذیرد. با توجه به نیاز مبرم افراد ناتوان و معلول در سطح جامعه به امکانات، تجهیزات و مبلمان شهری خاص و عدم آگاهی مردم و مسؤولین از ضوابط و مقررات بهسازی فضاهای تردد خصوصی و اجتماعی، این نوشتار سعی دارد ضمن بررسی حقوق مدنی معلولین و افراد کم‌توان در ایران به تحلیل ضوابط و مقررات شهرسازی مربوطه بپردازد. شیوه‌ی تحقیق این مقاله از نوع توصیفی تحلیلی می‌باشد که گردآوری مطالب در آن با استفاده از منابع کتابخانه‌های علمی تخصصی حقوق معماری و شهرسازی و مطالعه وبسایت‌های علمی پژوهشی و مرکز اطلاع‌رسانی علوم و فن‌آوری بوده است.

واژگان کلیدی: مقررات شهرسازی، حقوق معلولین، افراد کم‌توان، ایران

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه:

به روشنی پیدا نیست که انسان ها از چه زمانی با موضوع معلولیت دست به گریبان بوده اند، با این حال روشن است که عدم سلامت جسمی و ذهنی بخشی از جامعه همواره بر وضعیت سایر اعضای اجتماع نیز تأثیرگذار بوده است. طبق تعریف، معلول به کسی اطلاق میگردد که به علت ضایعه ای ارثی یا اکتسابی نتواند از عهده ی کاری برآید که سایر افراد همسن او با معلومات و تجربیات مساوی انجام می دهند» (باقریان، ۱۳۷۷، ۳۰). تا همین چند قرن پیش معلولان فرصت چندانی برای زندگی نداشتند و اکثریت آنان در سنین ابتدایی زندگی به علل مختلف از دنیا می رفتند و آنان که زنده می ماندند نیز هرگز به عنوان عنصر فعال جامعه در نظر گرفته نمی شدند، اما امروزه با وجود پیشرفت های چشمگیر در زمینه ی پزشکی و بهزیستی، فرصت تحصیل و رشد در زمینه های مختلف برای معلولان فراهم شده و بسیاری از آن ها نه همچون قبل به عنوان فردی منفعل بلکه به عنوان نیروی مفید وارد بازار کار و اجتماع می شوند. البته این حضور همواره با چالش هایی در زمینه شغل و حرفه کاری آنان همراه بوده است که با توجه به آمار بالای معلولان در جهان که افزون بر ششصد میلیون نفر تخمین زده می شود، چشم پوشی از این مشکلات غیرممکن است. طبق برآوردهای برنامه توسعه سازمان ملل متحد، ۸۰ درصد از معلولان جهان در کشورهای درحال توسعه زندگی می کنند و در عین حال فقر به عنوان بزرگترین معضل بشریت از علل مهم معلولیت به ویژه در کشورهای در حال توسعه است. تعداد افراد دارای معلولیت هرروز در جهان به دلایل مختلف رو به افزایش است، همچنین جنگ و آثار آن به طور مستمر به تعداد این افراد می افزاید. این نکته را هم باید توجه داشت که چالش های پیشروی معلولان لزوماً ناشی از شرایط جسمی و ذهنی ایشان نیست. بلکه در اکثر موارد این طرز تلقی غلط جامعه است که آن ها را از صحنه کار و فعالیت دور نگه می دارد (توسلی، نائینی، ۱۳۸۷، ۵۲). در قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در مورخ سوم دسامبر ۱۹۸۲ در برنامه اقدام جهانی برای معلولین در بند ۱۲ آمده است: به فرآیندی اطلاق می شود که از طریق آن نظام کلی جامعه، نظیر محیط فیزیکی و فرهنگی، مسکن، حمل و نقل، خدمات اجتماعی و بهداشتی، فرصت های شغلی و آموزشی، زندگی اجتماعی و فرهنگی، از جمله تسهیلات ورزشی و تفریحی در دسترس همه افراد جامعه خصوصاً افراد کم توان قرار گیرد.» (استانداردهای مناسب سازی، برجیان و جغتایی، ۹). با این حال، تصور ما از شهروند چه برآمده از تصویر مردم سالار آتنی آن باشد و چه برآمده از ایده روسویی مرد پرهیزگار تداعی کننده تصویری از توانایی فیزیکی و انجام فعالیت های بدنی است. در واقع، اگر گزاره شهروندی را یک واقعیت و پدیده اجتماعی بدانیم، موقعیت شهروند بر حس عضویت داشتن در یک جامعه گسترده برای مشارکت فعالانه در حوزه های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی دلالت دارد. (Janoski, ۱۹۸۸, ۱۵۵)

سؤال تحقیق: جایگاه حقوق معلولین و افراد کم توان در قوانین و مقررات شهرسازی ایران چیست؟

فصل اول - کلیات

۱- تعاریف

۱-۱- **فرد دارای معلولیت**: شخصی است که با تأیید کمیسیون پزشکی - توانبخشی تعیین نوع و تعیین شدت معلولیت سازمان بهزیستی کشور با انواع معلولیت‌ها در اثر اختلال و آسیب جسمی، حسی (بینایی، شنوایی)، ذهنی، روانی و یا توأم، با محدودیت قابل توجه و مستمر در فعالیت‌های روزمره زندگی و مشارکت اجتماعی، مواجه می‌باشد.

۱-۲- **وزارت**: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

۱-۳- **سازمان**: سازمان بهزیستی کشور

۱-۴- **دستگاه‌های مشمول**: دستگاه‌های اجرائی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۸/۷/۱۳۸۶ با اصلاحات و الحاقات بعدی آن، قوه قضائیه، قوه مقننه، مجمع تشخیص مصلحت نظام و شورای نگهبان و سازمان‌ها و مؤسسات وابسته و تابعه آن‌ها، شهرداری‌ها و کلیه سازمان‌ها و شرکت‌هایی که شمول آن‌ها مستلزم ذکر نام است و یا به نحوی از انحاء از بودجه عمومی دولت استفاده می‌کنند و یا قسمتی از بودجه آن‌ها توسط دولت تأمین می‌گردد.

۱-۵- **دسترس پذیری**: اقداماتی است که با هدف ایجاد محیط بدون مانع و قابل دسترس جهت مشارکت افراد دارای معلولیت در همه حوزه‌های زندگی و فراهم آوردن فرصت برابر برای آن‌ها در برخورداری از امکانات زندگی اجتماعی، همانند سایر افراد، انجام می‌شود. دسترسی شامل: سامانه (سیستم) حمل و نقل، محیط فیزیکی، اطلاعات، آموزش و پرورش، فناوری (تکنولوژی)، اشتغال، منابع مناسب ارتباطی و رسانه‌ای می‌باشد.

۱-۶- **شبکه‌های ملی** تشکل‌های مردم نهاد معلولان: شبکه‌هایی ملی (کشوری هستند) مرکب از تشکل‌های افراد دارای معلولیت گروه‌های اصلی معلولیتی (آسیب‌دیدگان بینایی، شنوایی، جسمی، ذهنی، اعصاب و روان) که به منظور هماهنگی و یکپارچه‌سازی فعالیت تشکل‌های عضو و ایجاد صدای واحد ملی تشکیل می‌شوند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۲- قوانین اساسی و بین المللی:

زمینه سازی برای دسترسی افراد دارای معلولیت به مواهب و فرصت های اجتماعی همواره در اولویت برنامه های مربوط به احقاق حقوق معلولین قرار داشته است. حمایت از حقوق انسانی وظیفه همه دولت ها در همه جوامع و برای همه شهروندان به شمار می رود. از این رو، شعار «یک جامعه برای همه» جزو برنامه های مجمع عمومی سازمان ملل قرار گرفته است. اگرچه، کمبود آگاهی های عمومی و نگرش منفی به پدیده معلولیت در سطح جامعه، هنوز هم از عمده ترین معضلات و موانع در دستیابی به حقوق انسانی این قشر محروم در همه جوامع به شمار می آید. (ازندریانی، شیرزاد نظری، ۱۳۹۷، ۶)

۳- قانون حمایت از حقوق معلولان در شهرداری ها

۳-۱- ماده ۲- کلیه وزارت خانه ها، سازمان ها، مؤسسات و شرکت های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی موظفند در طراحی، تولید و احداث ساختمان ها و اماکن عمومی و معابر و وسایل خدماتی به نحوی عمل نمایند که امکان دسترسی و بهره مندی از آن ها برای افراد دارای معلولیت همچون سایر افراد فراهم گردد.

۳-۲- تبصره- وزارتخانه ها، سازمان ها، مؤسسات و شرکت های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی موظفند جهت دسترسی و بهره مندی افراد دارای معلولیت، ساختمان ها و اماکن عمومی، ورزشی و تفریحی، معابر و وسایل خدماتی موجود را در چارچوب بودجه مصوب سالانه خود مناسب سازی نمایند.

۳-۳- ماده ۴- شهرداری ها مکلفند صدور پروانه احداث و بازسازی و پایان کار برای تمامی ساختمان ها و اماکن با کاربری عمومی از جمله مجتمع های مسکونی، تجاری، اداری، درمانی و آموزشی را به رعایت ضوابط و استانداردهای مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران و اصلاحات پس از آن در مورد دسترسی پذیری افراد دارای معلولیت توسط مجری، مشروط کنند.

ماده ۵- وزارتخانه های راه و شهرسازی و کشور و شهرداری ها مکلفند حسب مورد نسبت به مناسب سازی و دسترسی پذیری کلیه پایانه ها، ایستگاه ها، تأسیسات سامانه ها و ناوگان حمل و نقل درون شهری و برون شهری، دسترسی پذیری سامانه های حمل و نقل عمومی برای دسترسی منطبق با قوانین داخلی و استانداردهای بین المللی افراد دارای معلولیت اقدام کنند. و امکان بهره مندی این افراد از ناوگان حمل و نقل زمینی، دریایی و هوایی را فراهم نمایند و کارکنان خود را جهت همیاری عملی و صحیح با مسافران دارای معلولیت، آموزش دهند.

۳-۴- تبصره ۱- شهرداری ها مکلفند جهت امکان تردد افراد دارای معلولیت شدید، سامانه های حمل و نقل ویژه افراد دارای معلولیت را با تجهیز ناوگان خودروهای مناسب سازی شده ایجاد نمایند. دولت مکلف است در تشکیل این سامانه ها به شهرداری های فاقد اعتبارات لازم، کمک نماید.

تبصره ۲- استفاده افراد دارای معلولیت شدید از سامانه های حمل و نقل ریلی و اتوبوس رانی درون شهری دولتی و عمومی رایگان و استفاده این افراد از سامانه های برون شهری ریلی، هوایی و دریایی دولتی و عمومی نیم بها است. وزارت مکلف است جهت اجرای این

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

تبصره نسبت به پیش‌بینی اعتبارات لازم در لوایح بودجه سالانه اقدام و سازمان برنامه و بودجه در لایحه سالانه بودجه منظور نماید. (قانون حمایت از حقوق معلولان مصوب ۱۳۹۶/۱۲/۲۰، شهرداری)

۴- تکريم افراد از دیدگاه قوه قضائیه

۴-۱- ماده ۳- افراد مشمول بدون هر تبعیض از حقوق برابر با افراد دیگر برخوردار می‌باشند. هرگونه تبعیض مبتنی بر معلولیت یا سالمندی در همه مراحل دادرسی و نزد مراجع قضایی و شبه قضایی و انتظامی ممنوع است. مراجع موصوف باید مانع از هرگونه توهین، تحقیر و استخفاف افراد مشمول شوند.

۴-۲- ماده ۵: الف) مطابق با مقررات شهرسازی و دیگر قوانین و مقررات مربوط، امکانات مورد نیاز را برای تسهیل رفت و آمد، امکان جهت‌یابی و مناسب سازی برای افراد مشمول فراهم نمایند. ب) چنانچه مکان مراجع صدرالذکر از نظر فیزیکی مناسب سازی نشده باشند، محلی در طبقه همکف ساختمان مربوط ویژه خدمت‌رسانی به این افراد و تمهید امکانات و نیروی انسانی لازم جهت حضور افراد مشمول در جلسه دادرسی و دریافت خدمات قضایی فراهم گردد.

۴-۳- ماده ۱۷- معاونت راهبردی قوه قضائیه برای حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و افراد مشمول، با استفاده از ظرفیت موجود در تشکیلات و نیروی انسانی مربوط و از تاریخ ابلاغ این دستورالعمل، ساختار مناسب برای انجام اقدامات زیر را حسب مورد تحت نظارت معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم و دادستان‌ها پیش‌بینی می‌کند: الف) شناسایی موارد مربوط به بهره‌مندی برابر افراد مشمول در مراجع قضایی مانند مناسب سازی اماکن موضوع ماده ۲ قانون و بند (ب) ماده (۹) سند امنیت قضایی مصوب ۱۳۹۹ رییس قوه قضائیه و ارائه پیشنهاد یا گزارش به مقامات قضایی مسئول؛ (دستورالعمل شماره ۹۰۰۰/۱۱۷۲۱/۱۰۰۰ مورخ ۱۴۰۲/۰۴/۳۱، قوه قضائیه)

۵ - کنوانسیون جهانی حقوق افراد دارای معلولیت

ماده ۳ - اصول کلی : الف) احترام به منزلت ذاتی، خود مختاری فردی از جمله آزادی انتخاب و استقلال افراد ب) عدم تبعیض پ) مشارکت مؤثر و کامل و ورود در جامعه ت) احترام به تفاوت ها و پذیرش افراد دارای معلولیت بعنوان بخشی از تنوع انسانی و بشریت ث) برابری فرصت ها ج) دسترسی چ) برابری بین مردان و زنان ح) احترام به ظرفیت های قابل تحول کودکان معلول و احترام به حق کودکان معلول در جهت حفظ هویت خویش. (سراج، ۱۳۸۸، صص ۱۱ و ۱۲)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۶- مناسب سازی، دسترس پذیری و تردد و تحرک

۶-۱- دسترسی

ماده ۲- کلیه وزارتخانه ها، سازمان ها، مؤسسات و شرکتهای دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی موظفند در طراحی، تولید و احداث ساختمان ها و اماکن عمومی و معابر و وسایل خدماتی به نحوی عمل نمایند که امکان دسترسی و بهره مندی از آنها برای افراد دارای معلولیت همچون سایر افراد فراهم گردد.

تبصره - وزارتخانه ها، سازمان ها، مؤسسات و شرکتهای دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی موظفند جهت دسترسی و بهره مندی افراد دارای معلولیت، ساختمان ها و اماکن عمومی، ورزشی و تفریحی، معابر و وسایل خدماتی موجود را در چارچوب بودجه مصوب سالانه خود مناسب سازی نمایند.

۷- استاندارد های مناسب سازی بناها و محیط های شهری

تمامی مناطق طراحی شده جدید، یا مکان ها و ساختمان هایی که جدیداً احداث خواهد شد ملزم به قابل دسترسی بودن و قسمت های تغییر یافته ساختمان ها و مکان های موجودی که نیاز به دسترسی داشته باشند، بایستی به دستورالعمل های موجود در این آیین نامه مطابقت نمایند، مگر اینکه به صورت دیگری در این قسمت آمده یا همانطوریکه در قسمت کاربرد ویژه ذکر شده، تغییر یافته باشند. کاربرد ویژه بخش ۵ تا ۱۰ نیازهای لازم در مورد رستوران ها، کافه تریاها، تسهیلات مراقبت پزشکی، کارو و تجارت، کتابخانه، اقامت موقتی قابل دسترسی و تسهیلات حمل و نقل را پیشبینی می کند. هنگامی که ساختمانی و یا مکانی دارای بیش از یک مورد استفاده به موجب کاربرد ویژه باشد، هر قسمت بایستی با نیازهای همان کاربری تطابق داشته باشد. این گونه ساختمان ها بایستی به نحوه ساخته شوند که افراد با معلولیت های مختلف بتوانند از آن استفاده و به آن دسترسی داشته باشند (ورود و خروج) این دستورالعمل ها توصیه می کند که نوع مکانی به عنوان محل کار است، طوری ساخته می شود که اجازه مانور دادن در محل کار را بدهد و یا به طور مثال مجهز به چیدمان مبلمان اداری کلیه تجهیزات و قفسه ها قابل دسترسی باشند. حداقل یک جاده بایستی در داخل محدوده ایجاد گردد تا به ایستگاه های حمل و نقل عمومی، فضای قابل دسترسی پارکینگ، مناطق سوار کردن مسافر و خیابان های عمومی یا پیاده رو ها به ورودی ساختمان نیز قابل دسترسی باشد. حداقل باید یک مسیر قابل دسترسی در ساختمان های نامبرده وجود داشته باشد تا امکانات و عناصر و فضاهای قابل دسترسی را که در این مکان هستند با هم ارتباط دهد. کلیه اشیایی که از زمین یا ستونها به داخل مسیر گردشگری بیرون زده اند باید با موارد بالا مطابقت داشته باشند. سطوح مسطح در مسیر راه، فضاهای قابل دسترسی بایستی با موارد اعلامی بالا همخوانی داشته باشند. چنانچه فضاهای پارکینگ برای پارک کردن کارکنان یا بازدید کنندگان یا هردو پیش بینی شده باشد لازم است فضاهای قابل دسترسی هر کدام از این پارکینگ ها فراهم گردد. آسانسورهای قابل دسترسی بایستی در یک مسیر قابل دسترس قرار داشته و با قوانین جدید ایمنی برای آسانسورها و پلکان برقی مطابقت داشته باشد. آسانسورهای باربر مشمول الزامات این قسمت نمی گردند مگر آنکه تنها آسانسور در دسترس گذاشته شده برای حمل مسافر و بار بطور مشترک برای عموم کارکنان مورد استفاده قرار گیرد. پیش بینی پل ارتباطی بین پیاده رو و خیابان در تقاطع ها و امتدادها کلیه خط کشی های عابر پیاده ضروری است. در کناره های عرضی پل ارتباطی تعبیه لبه مخصوص حفاظتی به

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

ارتفاع حداقل ۵ سانتی متر با رنگ متضاد محیط الزامی است. در طرفین عرضی پل ارتباطی بین پیاده رو و سواره تعبیه میله و دستگیره ضروری است. سطوح زمین و کف در طول راههای قابل دسترسی در اتاق ها و فضاهای شامل کف ها، پیاده روها، شیب ها، پلکان ها و شیب های برجسته، باید محکم، سفت، ضدلغزش باشد.

۷-۱- مناسب سازی:

بخش مهمی از نیروهای انسانی هر جامع های را معلولان تشکیل می دهند که با توجه به شرایط خاص جسمی و محدودیت در توانایی های معلولان حضور آن ها در عرصه های گوناگون مستلزم فراهم آوردن شرایط محیطی مناسب می باشد. مناسب سازی در قوانین و آیین نامه های اجرایی مصوب دولت مورد توجه قرار گرفته است.

- ماده ۳۰ - بند ۲ بخش الف : قانون برنامه چهارم توسعه، دولت را برای مناسب سازی فضاهای شهری و روستایی برای جانبازان و معلولان جسمی و حرکتی موظف می سازد و اعمال این ضوابط را در اماکن و ساختمان های عمومی و دولتی ضروری می داند.

- ماده ۲ قانون جامع مقرر میدارد: کلیه وزارتخانه ها، سازمان ها، مؤسسات و شرکت های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی موظفند در طراحی، تولید و احداث ساختمانها و اماکن عمومی و معابر و وسایل خدماتی به نحوی عمل نمایند که امکان دسترسی و بهره مندی از آن ها برای معلولان همچون افراد عادی فراهم گردد همچنین تبصره ۱ وزارتخانه ها، سازمان ها، مؤسسات و شرکت های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی را موظف می داند جهت بهره مندی و دسترسی معلولان؛ ساختمان ها، اماکن عمومی، ورزشی، تفریحی، معابر و وسایل خدماتی موجود را در چارچوب بودجه های مصوب سالانه خود مناسب سازی نمایند.

- ماده ۱ آئین نامه ۱۳ مناسب نامه اجرایی ماده ۲ قانون جامع سازی را چنین تعریف می کند: «مناسب سازی مصالح محیط و تدارک وسایل حمل و نقل است، به طوریکه افراد معلول قادر باشند تا آزادانه و بدون خطر در محیط پیرامون خود اعم از اماکن عمومی، معابر، محیط شهری و بین شهری و ساختمان های عمومی حرکت کنند و از تسهیلات محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی با حفظ استقلال فردی لازم بهره مند شوند». براساس همین ماده اماکن عمومی شامل کلیه وزارتخانه ها، مؤسسات و شرکت های دولتی، اماکن ورزشی، پایانه ها، فرودگاه ها، قطارهای شهری و بین شهری، مراکز تجاری، بانک ها و خودپردازها، بوستان ها و معابر عمومی و نظایر آن می گردد. ماده ۴ آئین نامه، شهرداری های سراسر کشور را موظف می داند که مناسب سازی معابر عمومی را با اولویت معابر اصلی و نزدیک به تقاطع ها و همچنین پارک ها را به انجام رسانند و به تجهیز و نصب چراغ ها و علائم راهنمایی مناسب در معابر عمومی و برجسته سازی سطوح پیاده روهای نزدیک به تقاطع و همچنین پارک ها مبادرت نمایند.

- ماده ۵ آئین نامه به امر حمل و نقل مناسب توجه داشته و کلیه شرکت ها و سازمان های حمل و نقل عمومی درون شهری و برون شهری موضوع این آئین نامه را موظف می سازد تا طی یک برنامه پنج ساله نسبت به مناسب سازی اماکن عمومی خود و وسایل حمل و نقل عمومی مربوط براساس ضوابط و مقررات برای معلولان اقدام نمایند. در راستای بهره مندی معلولان از خدمات مناسب سازی، تحرک و دسترسی پذیری فصل دوم لایحه حمایت از حقوق معلولان نیز به این مهم اختصاص دارد و دستگاه های متولی صدور مجوز مکلفند ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد دارای معلولیت و استانداردها را در شرایط و الزامات صدور مجوز لحاظ کنند. همچنین وزارت راه و شهرسازی موظف است در تمام طرح های آماده سازی و اجرای مجتمع های

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مسکونی به صورت انبوه و نیز طراحی و اجرای شهرهای جدید، ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد دارای معلولیت را رعایت کند. وجود این مقررات در حالی است که هنوز ساختمان ها عمومی نامناسب به جای خود باقی مانده اند و ایستگاه های مدرن مترو بدون در نظر گرفتن دسترسی همگانی ساخته می شوند. (موسوی، ۲۰۱۷، ۱۳)

- ماده ۳: به منظور نظارت و هماهنگی جهت مناسب سازی و همچنین نظارت بر اجرای ماده (۲) این قانون، ستاد هماهنگی و پیگیری مناسب سازی کشور به شرح زیر تشکیل می گردد:

- وزیر کشور یا معاون ذی ربط (رئیس)

- رئیس سازمان (دبیر)

- معاون ذی ربط وزارت راه و شهرسازی

- معاون ذی ربط وزارت صنعت، معدن و تجارت

- معاون ذی ربط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

- معاون ذی ربط وزارت آموزش و پرورش

- معاون ذی ربط سازمان برنامه و بودجه

- معاون ذی ربط سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران (به عنوان عضو ناظر و بدون حق رأی)

- معاون ذی ربط بنیاد شهید و امور ایثارگران

- نماینده تشکل های غیردولتی جانبازان (به عنوان عضو ناظر و بدون حق رأی)

- نماینده شبکه های ملی تشکل های مردم نهاد معلولان (به عنوان عضو ناظر و بدون حق رأی)

- رئیس شورای عالی استان ها (به عنوان عضو ناظر و بدون حق رأی)

۴-۷-۱۳- نماینده سایر دستگاه های دولتی حسب مورد بنا به دعوت رئیس ستاد

۸- مسکن

- ماده ۱۷- وزارت راه و شهرسازی و سایر دستگاه های مربوط مکلفند متناسب با ارائه تسهیلات ارزان قیمت و سایر اقدامات حمایتی از سازندگان واحدهای مسکونی اعم از انبوه سازان، تعاونی ها و بخش خصوصی، تعهد لازم را برای اختصاص حداقل ده درصد (۱۰٪) واحدهای مسکونی احداثی با کیفیت و مناسب سازی شده به افراد دارای معلولیت فاقد مسکن (با اولویت زوج های دارای معلولیت و خانواده های دارای چند معلول) به صورت ارزان قیمت با معرفی سازمان از سازندگان مذکور اخذ و بر اجرای آن نظارت نمایند.

- تبصره ۱- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مکلف است تسهیلات اعتباری ارزان قیمت با سود ترجیحی و بلندمدت مسکن موضوع این ماده را برای یک بار تأمین و به افراد دارای معلولیت تحت پوشش سازمان و یا تعاونی ها و یا مؤسسات خیریه مورد تأیید سازمان اختصاص دهد.

- تبصره ۲- اعتبار مورد نیاز جهت پرداخت مابه التفاوت نرخ سود چهار درصد (۴٪) و نرخ سود مصوب نظام بانکی در قانون بودجه سالانه منظور می شود.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۹- فرهنگ‌سازی و ارتقاء آگاهی‌های عمومی

ماده ۲۰- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، شهرداری‌ها و سایر سازمان‌ها و نهادهای دارنده سالن‌های نمایش فیلم، مکلفند بدون اخذ هزینه، امکان نمایش آگهی (تیزر)های آموزشی مورد تأیید سازمان در خصوص حقوق افراد دارای معلولیت و چگونگی تعامل با این افراد را فراهم آورند.

ماده ۲۱- سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران مکلف است حداقل پنج ساعت از برنامه‌های خود را در هفته به صورت رایگان در زمان‌های مناسب به برنامه‌های سازمان و تشکل‌های مردم‌نهاد حامی افراد دارای معلولیت به منظور آشنایی مردم با حقوق، توانمندی‌ها و مشکلات این افراد اختصاص دهد و نسبت به زیرنویسی فیلم‌ها و برنامه‌های شبکه‌های مختلف سیما، استفاده از رابط ناشنویان و نیز پخش توصیف شنیداری فیلم‌ها جهت افراد نابینا اقدام نماید.

۱۰- حمایت‌های قضائی و تسهیلات مالیاتی

ماده ۲۲- مراجع قضائی مکلفند چنانچه افراد دارای معلولیت، به قییم نیازمند باشند، هنگام نصب قییم، نظر مشورتی سازمان را اخذ کنند. در مواردی که فرد واجد شرایطی برای پذیرش قییموت وجود نداشته باشد یا این سمت را نپذیرد، دادگاه سازمان را به عنوان قییم تعیین می‌کند.

ماده ۲۳- سازمان می‌تواند حسب درخواست فرد دارای معلولیت یا قییم وی (حسب مورد)، در پرونده‌هایی که حق فرد دارای معلولیت به دلیل معلولیت، مورد تعرض قرار گرفته یا چنین ادعایی مطرح است در صورتی که ادعای مزبور مورد تأیید سازمان باشد به عنوان نماینده وی، در دادگاه مربوط شرکت نماید.

ماده ۲۴- صددرصد (۱۰۰٪) هزینه‌های اشخاص حقیقی و حقوقی در جهت احداث و تجهیز و توسعه و مناسب‌سازی تمامی مراکز توانبخشی، نگهداری و مراقبتی، حرفه‌آموزی، آموزشی، کارآفرینی، رفاهی و مسکن موردنیاز افراد دارای معلولیت با تأیید سازمان به عنوان هزینه قابل قبول مالیاتی محسوب می‌شود.

منظور عمومیت بخشیدن به ضوابط آئین‌نامه اصول اساسی طراحی فضا برای معلولین جسمی حرکتی بطوریکه بتواند جوابگوی گروه و سعی از معلولین جسمی حرکتی باشد از صندلی چرخ دار بعنوان حجیم‌ترین و جاگیرترین وسیله کمکی و شخصی معلول استفاده کننده از آنرا با بیشترین محدودیت حرکتی مبنی قرار می‌دهیم. (آیین‌نامه استاندارد ۲۹۴۸، ۶)

مهم‌ترین و پرکاربردترین قانونی که از سال‌های دور در حوزه مناسب‌سازی معابر عمومی مورد استناد و استفاده قرار می‌گیرد تحت عنوان «ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد معلول جسمی - حرکتی مصوبه مورخ ۱۳۶۸/۸/۳» و اصلاحیه آن موضوع مصوبه ۳۱۰/۳۲۰۰ مورخ ۱۳۷۸/۱۰/۶ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران شناخته می‌شود. (گرچی و شیرزاد، ۱۳۹۷، ۷)

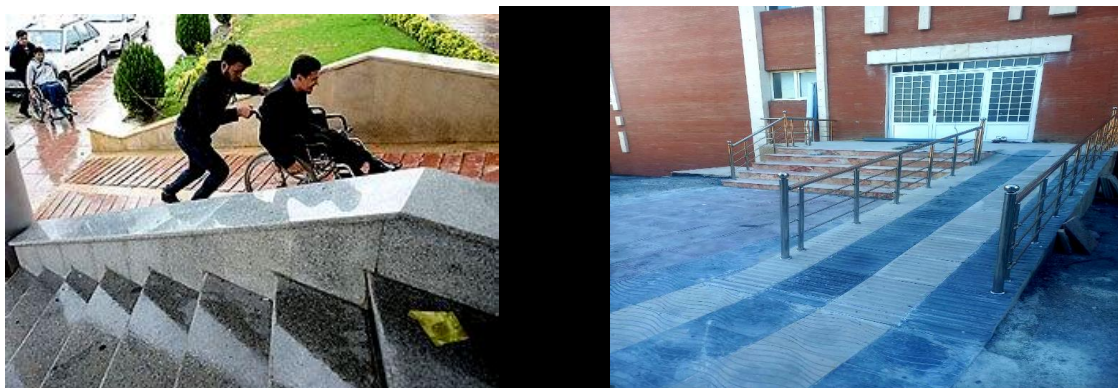

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱۱- توانمندسازی:

این رویکرد که توسط سولومون ولی مطرح شد که به غلبه بر موانع اجتماعی در رسیدن به خود شکوفایی در چارچوب ساختارهای جامعه می پردازد. این دیدگاه تا حدودی باور دارد که تعامل اجتماعی می تواند قدرت فردی و بین فردی تولید کند که معنای مثبت قدرت را: - می توان توانایی نفوذ در جریان زندگی فرد - اظهار خود ارزشی - توانایی و ظرفیت کار با دیگران برای اداره جنبه های عمومی زندگی و - دسترسی به ساز و کارهای تصمیم گیری عمومی دانست. (طلعت الهیاری و همکاران، ۱۴۰۰، ۱۲)

تصویر ۱ و ۲: مرکز آموزش فنی و حرفه ای دزفول، (فرزان پور، ۱۴۰۲)

در آسانسورهایی که احتمال جا به جایی افراد ناتوان جسمی بیشتر است، (ساختمان های دسته دوم، سوم و چهارم)، علاوه بر کلیه ضوابط آسانسورها باید ضوابط و مقررات زیر نیز رعایت گردد:

عرض در طبقات حداقل باید ۸۰۰ میلی متر باشد، ولی توصیه می شود در طبقات برای این نوع آسانسور، از نوع اتوماتیک و با عرض ۹۰۰ میلی متر انتخاب می شود. مسیر دسترسی به در آسانسور مخصوصاً ورودی اصلی باید بدون مانع یا شیب تند باشد. حداقل عرض کابین در ساختمان های عمومی ۱۱۰۰ میلی متر و حداقل عمق ۱۴۰۰ میلی متر باشد. حداقل یک دستگیره روی یک دیواره ی کابین در ارتفاع ۹۰۰ میلی متر نصب شود، سطح مقطع این دستگیره بین ۳۰ تا ۴۵ میلی متر با شعاع انحنای ۱۰ میلی متر و فاصله ی آن از دیوار کابین حداقل ۳۵ میلی متر باشد. در صورتی که نیازه تعبیه ی صندلی تاشو برای افراد ناتوان در داخل کابین باشد، نشیمن این صندلی باید حداقل ۳۰۰ میلی متر عمق و ۴۰۰ میلی متر طول داشته باشد و در ارتفاع ۵۰۰ میلی متری از کف کابین نصب شود و حداقل ۱۰۰ بار را تحمل نماید. حداکثر رواداری توقف در تراز طبقه ی +۱۰ میلی متر باشد. زمان باز ماندن در، متناسب با کاربری توسط افراد ناتوان، از ۲ تا ۲۰ ثانیه قابل تنظیم باشد. در آسانسور های تکی لازم است کنار در آسانسور حداقل یک شستی احضار و در آسانسور های گروهی که روبروی هم هستند در هر دیوار تعبیه گردد. لازم است رسیدن آسانسور به طبقه ی مورد نظر و شروع باز شدن در طبقه با صدای زنگی که شدت صوتی آن قابل تنظیم از ۳۵ تا ۶۵ دسی بل باشد، اعلام گردد. علاوه بر وجود نشان دهنده ی جهت حرکت آسانسور در داخل کابین، باید جهت حرکت به صورت علائم صوتی نیز

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

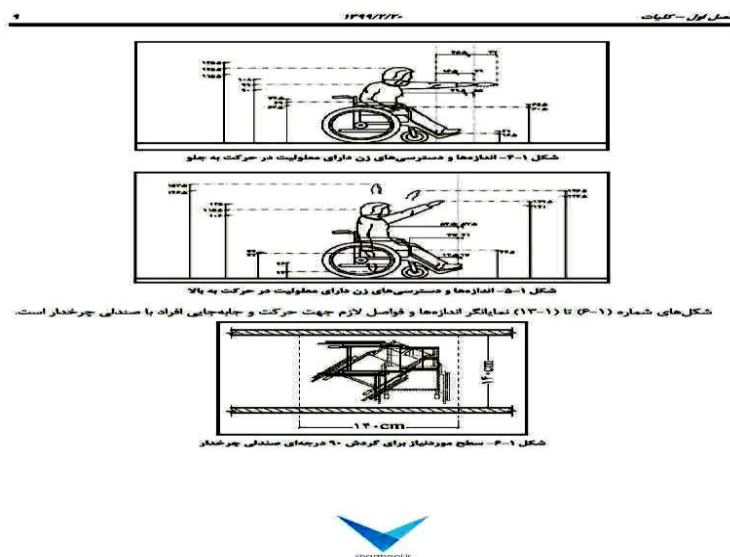
ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مشخص شود بدین منظور سیگنال های صوتی منقطع تکی برای نشان دادن جهت حرکت به سمت بالا و دوتایی برای نشان دادن جهت به سمت پایین در داخل کابین پخش شود. (مبحث ۱۵ مقررات ملی، ۱۳۹۲، ۳۰ و ۳۱)

در اجرای ماده ۴ قانون «تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری» و ماده ۴۲ آیین نامه «نحوه بررسی و تصویب طرح های توسعه و عمران محلی، ناحیه ای، منطقه ای و ملی» اعضای سازمان نظام مهندسی ساختمان موظف به رعایت ضوابط پیوست در تمام خدمات مهندسی می باشند. (ضابطه شماره ۲۴۶، فرزاد صادقی، ۷)

در طراحی و ساخت مجتمع های مسکن اجتماعی و حمایتی و آپارتمان های شخصی به ازای هر ۲۰ واحد مسکونی حداقل یک واحد مناسب سازی شده برای معلولین و کم توانان جسمی حرکتی در نظر گرفته شود. (مبحث ۴ مقررات ملی، ۱۳۹۶، ۴۱)

ابعاد صندلی چرخ دار استاندارد طول صندلی چرخدار ۱۲۰ سانتی متر با سرنشین ۱۲۵ سانتی متر عرض صندلی چرخ دار ۷۰ سانتیمتر با سرنشین ۷۵ سانتیمتر ارتفاع صندلی چرخدار ۹۰ سانتیمتر با سرنشین ۱۳۵ سانتیمتر (ضوابط و مقررات شهرسازی، ۱۳۹۹، ۸)

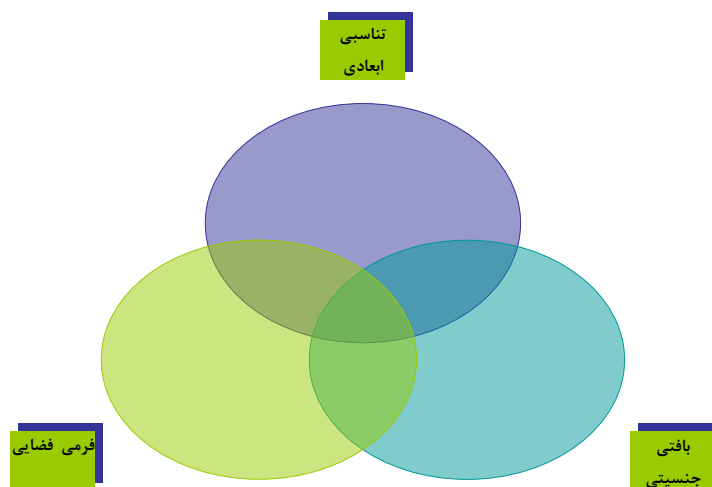

تصویر ۳: استانداردهای ابعادی حرکت معلولین، (ضوابط و مقررات شهرسازی، ۱۳۹۹، ۹)

نتیجه گیری:

با توجه به قوانین و مقررات بین المللی و داخلی کشور و نظر به اینکه تمام اقشار و افراد جامعه بصورت برابر و مساوی حق استفاده از مبلمان و فضاهای شهری را دارا می باشند. در شرایطی که دولت ها می توانند از این ظرفیت، بهره های فراوانی ببرند. و اینکه فارغ از مبحث دین داری و مسلمانی، فطرت پاک و انسانیت نیز حکم می کند که در حد کمال باید در طراحی فضاهای شهری به نحوه احسن، تمهیدات لازم برای افراد ناتوان جسمی، معلول و سالمند پیش بینی شود. تا ایشان نیز با توجه به فعالیت ها و مسؤولیت های اجتماعی که بعهدده شان می باشد بتوانند به نحو شایسته از عهده مسائل و مشکلات خود برآیند. بدین سبب در طراحی، خیابان ها، میادین، گذرها، پارک ها، فضاهای سبز، ورزشگاه ها، پارکینگ ها و کلیه فضاهای معماری و شهری، پیش بینی استانداردهای تناسبی - ابعادی، بافتی - جنسیتی و فرمی - فضایی، الزامی می باشد.

دیگرام: اهم عوامل مورد نظر حقوق معلولین و افراد کم توان در ضوابط و مقررات شهرسازی ایران

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

منابع:

- ۱- آئین کاربرد اصول اساسی طراحی فضا برای معلولین جسمی - حرکتی
- ۲- ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد دارای معلولیت، ۱۳۹۹، صص ۸-۹
- ۳- استانداردهای مناسب سازی بناها و محیط های شهری ویژه افراد معلول، ۱۳۹۱، صص ۶۰-۶۳، ۶۶، ۷۸، ۹۲ و ۹۳، ۹۸، ۱۰۸ و ۱۲۱
- ۴- مبحث چهارم مقررات ملی ساختمان، ۱۳۹۶، بند ۴-۴-۷، ص ۴۱
- ۵- گرجی ازندریانی، علی اکبر، شیرزاد نظرلو، زهرا، ۱۳۹۷، جایگاه حقوق معلولین در حوزه حقوق شهری، ص ۶
- ۶- مبحث پانزدهم مقررات ملی ساختمان، ۱۳۹۲، بند ۱۵-۲-۳، صص ۳۰ و ۳۱
- ۷- موسوی، عاطفه، ۲۰۱۷، بررسی تطبیقی حقوق اجتماعی معلولان در نظام حقوقی ایران و اسناد بین المللی، ص ۱۳
- ۸- صادقی، فرزاد، شهرداری تهران، ضابطه شماره ۲۴۶، ص ۷
- ۹- سراج، مصطفی، ۱۳۸۸، استانداردهای دسترسی، صص ۱۱ و ۱۲